

ДИАЛЕКТОЛОГІЯ

**ООНОВЛЕННЯ ПРЕДМЕТНОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКИХ
СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРОК**

(на прикладі лексико-семантичної групи „Назви посуду для пиття”)
doi: 10.12958/2227-2631-2019-1-40-4-14

Марина Волошинова,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української філології та загального мовознавства
ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
<https://orcid.org/0000-0001-7247-5222>*

У статті представлено аналіз динамічних процесів, що відбуваються в лексико-семантичній групі „Назви посуду для пиття” в межах українських східнослобожанських говірок. Територію Східної Слобожанщини вважають новоствореним діалектним масивом, який становить значний науковий інтерес, тому всебічне фіксування живого діалектного мовлення, комплексний аналіз його особливостей залишається актуальним завданням українського мовознавства.

З метою виявлення змін в окресленій групі лексики застосовано метод порівняльно-історичного аналізу – номени, що функціонують у східнослобожанському мовному континуумі на сучасному етапі, зіставлено з давніми етнографічними розвідками та лексикографічними джерелами. Це дало можливість простежити просторову поведінку маніфестантів на двох часових зрізах – синхронійному та діахронійному.

Під час дослідження встановлено кількісний склад зафіксованих лексичних одиниць, їхню структуру, здійснено лексико-семантичний аналіз, проведено паралелі з іншими говірками української мови. З’ясовано, що оновлення лексики східнослобожанських говірок відбувається під впливом дії інтралінгвальних чинників, що позначено розширенням семантичної структури лексем, активним функціонуванням фонетичних, акцентологічних і граматичних варіантів лексем, наявністю назв, утворених від однієї основи за допомогою різних формантів, запозиченнями з російської та інших мов. Вплив екстралінгвальних чинників пов’язаний з еволюційними змінами сільського побуту, необхідністю появи нових предметів, що відповідають сучасним умовам господарювання й вимагають нових назв. Цей чинник є визначальним і для зворотного процесу – вилучення застарілих реалій домашнього вжитку з використання та поступового переходу найменувань цих реалій до пасивного словникового запасу.

Ключові слова: номен, говірки, оновлення, розширення семантики, східнослобожанські говірки.

The article presents the analysis of the dynamic processes that occur in the lexico-semantic group „The Names of Drinking Vessels” in the Ukrainian Eastern Slobodian dialects.

To identify the changes in the delineated group of vocabulary the method of comparative historical analysis has been applied – the nomens that operate in the Eastern Slobodian language continuum at the present stage have been compared with the ancient ethnographic researches and lexicographical sources. It made it possible to trace the spatial behavior of the demonstrators on two time samples – synchronous and diachronic ones.

The quantitative composition of the fixed lexical units and their structure has been established, the lexical and semantic analysis and the parallels with the other dialects of the Ukrainian language have been made in the study. It has been found out that the renovation of the vocabulary of the Eastern Slobodian dialects is influenced by the intralinguistic factors that are indicated by the extension of the semantic structure of the lexemes, the active functioning of phonetic, accentological and grammatical lexemes variants, the presence of the names derived from the same word stem with different formants, borrowings from the Russian and other languages. The influence extralinguistic factors is connected with the evolutionary changes of rural life, the necessity in new items that meet the current conditions of husbandary that require new names. This factor is also determinating for the reverse process – the removal of outdated realities of household use and the gradual transition of the names of these realities to a passive vocabulary.

Key words: nomen, dialects, renovation, extension of semantics, Eastern Slobodian dialects.

Вступ. Дослідження діалектної лексики української мови має тривалу історію, але найбільше воно активізувалося в другій половині ХХ ст., коли з’явилося чимало мовознавчих праць, присвячених загальним питанням української діалектної лексики та її окремим тематичним і лексико-семантичним групам. Емпіричною базою цих досліджень слугував матеріал, записаний у різних регіонах України (Г. Аркушин, П. Гриценко, Й. Дзендзелівський, В. Мойсієнко, В. Німчук, М. Никончук, А. Поповський, В. Чабаненко та ін.). Східнословобожанські говірки вивчали на різних мовних рівнях, зокрема й на лексичному. Безперечно цінним є дослідження території так званого „Старобільського діалектного клину”, здійснене на матеріалі записів діалектного мовлення Б. Шарпилом (Шарпило, 1960). У дисертації вченого проаналізовано найважливіші фонетичні й морфологічні особливості говірок Старобільщини, які постали внаслідок міждіалектних взаємодій, спричинених нерівномірністю заселення цієї території мешканцями з Полтавщини, Харківщини, Чернігівщини. Б. Шарпило зокрема зауважував, що в процесі взаємодії з російськими говорами українські східнословобожанські говірки зазнали значних змін і в лексичному фонді, зберігши при цьому основні елементи звукової системи та граматичної будови (Там само, с. 22).

Мета статті – дослідити динамічні зрушення в лексиці, що належить до лексико-семантичної групи (далі ЛСГ) „Назви посуду для пиття” на прикладі говірок Східної Слобожанщини. Актуальність розвідки зумовлено потребою комплексного вивчення назв їжі, посуду й кухонного начиння в українських східнослобожанських говірках як окремих складників предметно-побутової лексики української мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Заслуговує на увагу ґрунтовний опис назв їжі та кухонного начиння в українських карпатських говорах, представлений Е. Гоцою (Гоца, 2010), де зокрема докладно проаналізовано й назви посуду для пиття: здійснено лексико-етимологічний аналіз виявлених номенів, з’ясовано співвіднесеність досліджуваних говорів з українською літературною мовою та з говорами інших діалектних континуумів, подано ареалогічний аналіз лексики.

Неабиякий науковий інтерес становить дисертація В. Різник (Різник, 2016), у якій джерельною базою дослідження став мовний матеріал, зібраний у межах надсянсько-наддністрянського суміжжя – особливій зоні функціонування мови, території, для якої характерні постійні процеси інтерференції на різних мовних рівнях (Там само, с. 13). У роботі проаналізовано семантичні зв’язки в межах тематичних груп лексики їжі та кухонного начиння; зміни в семантиці номінативних одиниць; з’ясовано основні принципи мотивації назв; виявлено міждіалектні зв’язки лексики надсянсько-наддністрянського діалектного суміжжя з лексикою інших говорів української мови; простежено географію зафіксованих мовних одиниць у межах обстеженого ареалу.

У статті Д. Ігнатенко подано лексико-семантичну характеристику найменувань начиння для вживання їжі та напоїв, зібраних на півночі Молдови в місцях компактного проживання етнічних українців (Ігнатенко, 2016). Авторка дослідила склад та семантичну структуру назв кухонного начиння в українських говірках півночі Молдови на тлі загальноукраїнського діалектного континууму й української літературної мови, схарактеризувала просторову диференціацію та варіативність лексики. Дослідження засвідчило функціонування в обстеженому ареалі компонентів різної етимології (праслов’янської, східнороманської), які зумовили наявність численних фонетичних варіантів лексем. Існування подібної варіативності, на думку дослідниці, є результатом інтерференційних процесів, характерних для полімовної території переселенських говірок (Там само, с. 86).

Методи дослідження. У якості методів дослідження обрано описовий, порівняльно-історичний, метод польового дослідження, лінгвогеографічний. Останній метод дозволяє подати ареальну характеристику східнослобожанських говірок, визначити межі поширення діалектних явищ.

Виклад основного змісту. Як відомо, в основу номінації посудних реалій може бути покладено реляційну ознаку, наприклад: за формою предмета – *ро|гач*[’], *вилошни|к*[’], за розміром/обсягом – *тр’охл’ит|роўка*,

сорокоу́ка, *ч'єтве^ртушка*, за назвою продукту – *ву^т'атни^ц'а*, *џус'атни^ц'а*, за матеріалом виготовлення – *ч'а^вун*, *ск^л'анка*. Реляційна ознака щодо матеріалу виготовлення посуду для пиття чаю, кави, води тощо в східнослов'янських говірках утворює опозицію двох сем 'металева або череп'яна посудина з вушком, з якої п'ють чай, каву' та 'фарфорова або фаянсова посудина для пиття' (33 типи лексичних протиставлень):

ч'ашка : *к^рушка* (н. пп. 1, 10, 14, 21, 24, 26, 29, 30, 34, 35, 37, 38, 40, 41, 43, 44, 47, 52, 61);

ч'ашка : *кухол'* (н. пп. 37, 39, 47);

ч'ашка : *кухли^к* (н. п. 57);

ч'ашка : *п'іала* (н. пп. 14, 61);

ч'ашка : *п'іалка* (н. пп. 14, 55);

ч'ашки : *к^рушка* (н. п. 4);

ч'ашки : *к^рушка* (н. пп. 8, 26);

ч'аше^ч'ки : *к^рушка* (н. п. 25);

к^рушка : *ч'ашка* (н. пп. 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 39, 42, 45, 47, 49, 50, 52, 53, 56, 58, 59, 61);

к^рушка : *ч'ашки* (н. п. 13);

к^рушка : *ч'ашки* (н. п. 26);

к^рушка : *кухол'* (н. пп. 2, 39, 42, 46, 47);

к^рушка : *кухли^к* (н. п. 57);

к^рушка : *ч'є^рпак* (н. п. 20);

к^рушка : *п'іала* (н. пп. 14, 61);

к^рушка : *п'іалка* (н. п. 14);

к^рушки : *ч'ашка* (н. п. 18);

к^рушки : *к^рушка* (н. п. 60);

ч'аше^ч'ки : *ч'ашка* (н. п. 36);

к^руже^ч'ка : *ч'ашка* (н. п. 51);

ку^ушинч'іки : *ч'ашка*, *к^рушка* (н. п. 1);

кухол' : *ч'ашка*, *к^рушка* (н. п. 14);

кухли^к : *ч'ашка* (н. пп. 14, 27, 28);

кухли^к'ки : *ч'ашка*, *к^рушка* (н. п. 1);

ч'є^рпак : *ч'ашка* (н. пп. 33, 42);

ч'є^рпак : *к^рушка* (н. п. 33);

ч'є^рпак : *кухол'* (н. п. 42);

ч'є^рпач'ок : *ч'ашка* (н. п. 3);

џлеч'ік : *ч'ашка*, *к^рушка* (н. пп. 10, 14);

џлеч'ік : *п'іала* (н. п. 14);

џлеч'ік : *п'іалка* (н. п. 14);

ко^уши^к : *ч'ашка*, *к^рушка* (н. пп. 10, 56);

к^варта : *ч'ашка*, *к^рушка* (н. п. 56).

Як бачимо, у межах моделей існують словотвірні, граматичні й акцентуаційні варіанти. Серед номенів переважно загальноновживані назви. Наявні говірки, де протиставлення відсутні, семи реалізовані

однаковими номенами: ^lч'ашка (н. пп. 1, 4, 6, 7, 10, 11, 14 – 19, 21, 24, 26, 27, 29 – 31, 35, 37, 39, 40, 44, 45, 47 – 52, 55, 58, 59, 61); к^rрушка (н. пп. 1, 8, 13, 14, 21, 24, 26, 29, 30, 35, 42, 43, 47, 52, 54, 56, 61), ч'аш^hки (н. п. 26). Першу сему ілюструють 17 репрезентантів, для другої виявлено 9.

Слово *кружка* має затемнену етимологію: „покрученість, кривизна” – неясне; можливо пов'язане з *круг* (ЕСУМ, т. 3, с. 114). А. Зеленько з цього приводу свого часу наголошував: „...українська літературна мова запозичила його (слово) з російської мови останнім часом. Надто широкому і швидкому його проникненню в говори української мови сприяла внутрішня форма слова (бути круглим, круглою)” (Зеленько, 1967, с. 154).

Лексему *ковшик* (похідне від *кови*) етимологи відносять до запозичень з литовської мови (ЕСУМ, т. 2, с. 443). Номен *піала* (*піалка*) – „невеличка чашка без ручки, поширена в Середній Азії” – через посередництво тюркських мов (узб. *пиёла*, туркм. *пыяла*, тур. *piyale*) і, можливо, таджицької (тадж. *пиёла* „тс.”) запозичений з перської (ЕСУМ, т. 4, с. 383).

В обстежених говірках поодинокі виявлено лексему *кварта*, яку як розмовну зафіксовано на позначення посуду для пиття, перше значення – ‘міра рідких і сипких тіл (звичайно трохи більша за літр)’ (СУМ, т. 4, с. 129). На думку Г. Мартинової, номен зазнав семантичної трансформації, завдяки чому постало вторинне значення: „унаслідок асоціативних відношень пересікання, перехрещення, коли частина об'єму одного слова входить в об'єм іншого. Це зумовлено предметними зв'язками того об'єкта, на який спрямоване номінативне значення слова: «одиниця виміру» – «предмет»” (Мартинова, 1999, с. 210). Етимологи виводять лексему з латинської мови, звідки через польське посередництво вона потрапила до української: лат. *quārta* „четверта частина, чверть” (ЕСУМ, т. 2, с. 414). Назва зі спільним значенням властива іншим говіркам, пор.: зх.-поліс. – *кв́арта* ‘кухоль’ (Аркушин, т. 1, с. 216), зх.-волин. – ‘кружка для пиття води’ (Корзонюк, с. 137), буков. – ‘чашка, півлітровий кухоль’ (СБГ, с. 195), бойк. – ‘кухоль для води’ (Онишкевич, т. 1, с. 344), рівн. – ‘кухоль для пиття води’ (Євтушок, с. 70).

Загальноновживану лексему *черпак* у *Словнику* за редакцією Б. Грінченка зафіксовано зі значенням ‘черпакъ на длинной палкѣ или ведро съ короткой ручкой, вверхъ стоящей, для набирания воды’ (СГ, т. 4, с. 458), отже, на сучасному зрізі спостерігаємо розширення семантики цієї назви. У межах обстежених говірок зміну семантичної структури демонструє й лексема *г^lлеч'ік*, пор. літературне *глек*, *г^lлечик* ‘висока кругла, переважно глиняна посудина, злегка розширена в нижній частині’ (СУМ, т. 2, с. 81), у *Словнику* за редакцією Б. Грінченка – *глек*, *г^lлечик* ‘кувшинъ’ (СГ, т. 1, с. 288).

Назви, виявлені в східнословобожанських говірках, відомі й іншим діалектним системам: зх.-поліс. – *кру́шка* ‘кухоль’ (Аркушин, т. 1, с. 260), н.-наддніпр. – *кру́жка* ‘кухоль’ (Чабаненко, т. 2, с. 219), карпат. – *кру́шка*

‘кухоль для пиття води’ (Гоца, 2010, с. 101), полт. – *кухоль* ‘посудина для пиття води’ (Ващенко, с. 52).

У *Словнику* сему репрезентовано назвами *ча́шка*, *ча́шечка* ‘чашка’ (СГ, т. 4, с. 447), *кв́арта* ‘кварта – посуда’ (СГ, т. 2, с. 230), *кухоль*, *кухлик*, *кухличок* ‘глиняная, деревянная или металлическая кружка’ (СГ, т. 2, с. 334). Як бачимо, розширення семантичної структури демонструє тільки останній номен.

Отже, проаналізувавши дві мікропарадигми, доходимо висновку про поповнення репертуару лексем в аналізованих говірках, що свідчить про оновлення лексичного фонду. З’явився номен *крушка*, функційну активність якого спостережено для обох сем. Збільшення відбулося й за рахунок розширення семантики таких лексем, як *ч’ашка*, *ч’єрпак*, *єлеч’ик*, наявності їхніх словотвірних варіантів.

Найуживанішими для семи ‘ківш з довгою ручкою, яким набирають воду’ є номени *ч’єрпак* (40 говірок – н. пп. 1 – 3, 5, 7, 9 – 13, 18 – 22, 25, 30, 32 – 35, 38 – 49, 52 – 54, 56, 57, 59, 61), *коуши^ек* (38 говірок – н. пп. 1 – 5, 9, 11, 12, 14, 16, 18, 20 – 22, 24, 26 – 28, 32 – 34, 36 – 40, 43 – 47, 49, 50, 54, 55, 57, 58, 60; у н. пп. 29, 60 – *к’їуши^ек*). Значно менш активні назви *к’ірч’ик* (н. пп. 5, 15, 16, 23, 31, 32, 37, 39), *к’їуш* (н. пп. 5, 6, 8, 13, 31, 42, 46, 50), *ч’єрпач’ок* (н. пп. 7, 18, 26, 27, 29, 36, 49), *коуш* (н. пп. 2, 4, 5, 8, 46). Спорадично виявлено лексеми *к’їрець* (н. пп. 17, 51), *кор’ак* (н. п. 56) (див. карту № 1).

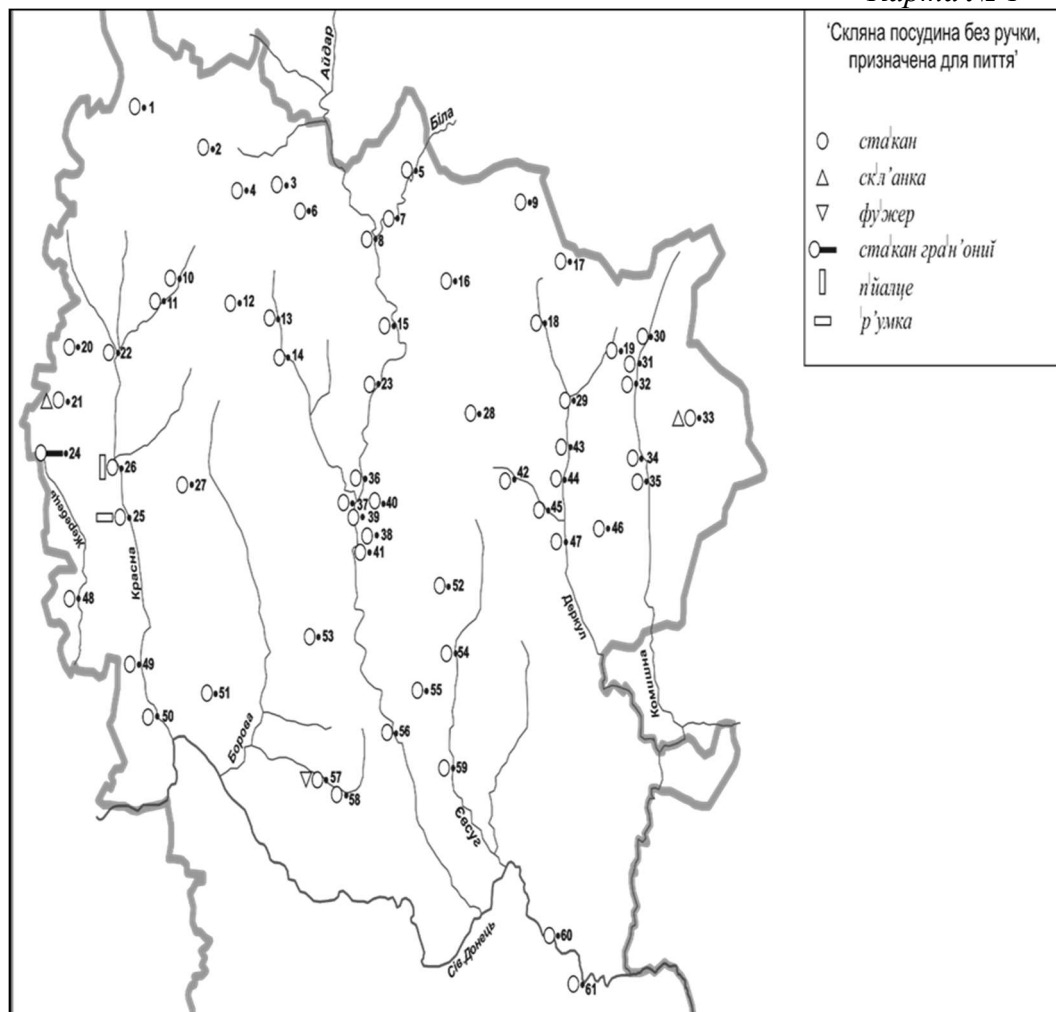
Більшість назв є загальнонародними, тому їх не можна прив’язувати до жодного діалектного континууму. Номен *к’ірч’ик*, імовірно, трансформований від літературного *кірець*: ‘металевий або дерев’яний кухоль чи ківш з держакон’ (СУМ, т. 4, с. 289).

У *Словнику* за редакцією Б. Грінченка зі спільною семантикою зафіксовано репрезентанти *черпак* ‘черпак на довгій палк’і или ведро сь короткой ручкой, вверх стоящей, для набирания воды’ (СГ, т. 4, с. 458), *ківш*, *ківшик* ‘ковшъ, сосудъ сь рукоятью для черпанья и питья жидкостей’ (СГ, т. 2, с. 242), *кірець*=*корєць* ‘желѣзный или деревянный ковшъ’ (СГ, т. 2, с. 245, 283), *кор’ак* ‘ковшъ’ (СГ, т. 2, с. 289).

Отже, констатуємо збереження протягом століття давньої семантики назв, виявлених в обстежених говірках. Разом з тим кількість репрезентантів у східнословобожанському ареалі збільшилася (9 лексем проти 6, зафіксованих у *Словнику* за редакцією Б. Грінченка), зокрема й за рахунок активного функціонування в говірках таких лексем, як *коуши^ек*, *коуш*, фонетичне оформлення яких спільне з російською мовою.

Сему ‘скляна посудина без ручки, призначення для пиття’ маніфестує номен *стакан* (59 говірок – н. пп. 1 – 23, 25 – 35, 37 – 61). Граматичний варіант *стакани* (н. п. 36), лексеми *скл’анка* (н. пп. 21, 33), *фулжер* (н. п. 57), *п’їалце* (н. п. 25), *р’умка* (н. п. 26) та двослівний номен *стакан гран’оний* (н. п. 24) зафіксовано спорадично.

Карта № 1

Літературне *стакан* ‘скляна посудина циліндричної форми без ручки, призначена для пиття, зберігання рідини’ (СУМ, т. 9, с. 638) – запозичення з російської мови. За свідченням етимологів, загальновізваної етимології не має (ЕСУМ, т. 5, с. 392), з подібним значенням трапляється в карпатських говорах (Гоца, 2010, с. 103). Є функційно активним у східнослов'янському континуумі унаслідок впливу російської мови. Російська лексема *р'умка* – запозичення з німецької мови: *Römer* ‘чара, склянка для вина’ походить від гол. *rómeten* ‘чара, бокал’ (ЕСУМ, т. 5, с. 141). Маніфестант *п'яльце*, імовірно, постав унаслідок переосмислення назви *п'яла*. Слово *фуґжер* у діалектне мовлення потрапило з літературної мови: ‘великий келих на високій ніжці, що використовують звичайно для шипучих вин і прохолодних напоїв’ (СУМ, т. 10, с. 649).

Номен *склянка* в межах бойківських говірок існує з кількома значеннями: ‘пляшка’, ‘склянка’, ‘графин’ (Онишкевич, т. 2, с. 224);

фонетичний варіант *скльїнка* в гуцульських говірках має значення ‘пляшка’ (Негрич, с. 158).

З виявлених в обстеженому говірковому масиві назв *Словником* за редакцією Б. Грінченка зафіксовано тільки лексему *скля́нка* ‘стакань’ (СГ, т. 4, с. 137). Отже, на прикладі проаналізованої семи відзначаємо в обстежених говірках динаміку в бік оновлення, яка полягає в збільшенні набору лексем на сучасному зрізі (7 номенів на сучасному етапі проти 1, виявленого в реєстрі *Словника*) за рахунок поширення російського номена *стакан*, уживаного в обстеженому ареалі, розширення семантичної структури репрезентантів *фу́жер*, *р’умка*.

Сему ‘великий келих на високій ніжці, що використовують для вина і прохолодних напоїв’ представлено в більшості східнословобожанських говірок назвами *бо́кал/ба́кал* (*бо́кали/ба́кали*) – н. пп. 1 – 4, 8, 9, 11, 13, 14 – 16, 18, 19, 21, 24, 26 – 28, 30 – 32, 37, 39 – 42, 44, 45, 47, 52, 54, 59, 60; лексемами *фу́жер* (н. пп. 3, 5, 7, 8, 11, 16, 17, 19, 21, 22, 31, 33, 34, 37, 39, 46, 49, 50, 51, 53, 57, 58, 60, 61), *ке́лих* (н. пп. 8, 13, 34, 56, 57) і *стойа́нец’*, що трапляється спорадично (н. п. 29).

Усі виявлені в східнословобожанському ареалі назви зафіксовано *Словником української мови*: *бока́л* – скляна або кришталева посудина, схожа на чарку, але більша; келих (СУМ, т. 1, с. 213); *фу́жер* – великий келих на високій ніжці, що використовується звичайно для шипучих вин і прохолодних напоїв (СУМ, т. 10, с. 649); *ке́лих* – посудина для пиття вина; кубок, бокал (СУМ, т. 4, с. 139), *стояне́ць* – вид глечика (СУМ, т. 9, с. 741). Як бачимо, номен *стойа́нец’* демонструє розбіжності в семантиці порівняно з літературною назвою, що є доволі поширеним явищем для говірок Східної Слобожанщини. Причиною виникнення подібних явищ учені вважають переосмислення значення лексичних одиниць (перенесення найменування з одного предмета на інший унаслідок подібності функційного призначення реалії).

Назву *бо́кал* запозичено з російської мови, до якої вона могла потрапити з французької або італійської: пор. фр. *bocal*, італ. *boccale* (ЕСУМ, т. 1, с. 224). Слово *ке́лих* етимологи виводять з польської мови: п. *kielich* (ЕСУМ, т. 2, с. 421).

Лексема *фу́жер* в обстежених говірках є полісемантичною, оскільки реалізується, щоправда поодинокі, у семах ‘скляна посудина без ручки, призначена для пиття’ (н. п. 57) і ‘невеличка скляна посудина, з якої п’ють горілку та інші спиртні напої’ (н. п. 10).

Сему ‘невеличка скляна посудина, з якої п’ють горілку та інші спиртні напої’ маніфестовано на обстеженій території назвами *р’умка* (41 говірка – н. пп. 1, 2, 4, 6 – 9, 11, 13 – 17, 19 – 22, 24, 26, 27, 29 – 33, 37 – 40, 42, 45, 46, 48, 49, 52, 55, 57 – 61), *с’тонка* (21 говірка – н. пп. 1, 8, 11, 12, 16, 21, 23, 24, 28, 34, 37 – 39, 44, 46, 47, 49, 52, 53, 56, 61), лексемою *ч’арка* (15 говірок – н. пп. 4, 5, 14, 17, 18, 25, 30, 33, 37 – 39, 41, 47, 50, 52; у н. п. 51 – *ч’арки*). Демінутиви, утворені за допомогою словотвірного форманта -*очк-*, зафіксовано поодинокі: *р’умоч’ка* (н. пп. 1, 5, 8, 57; у н. пп. 3, 26, 35

– *ʁ'умоч'ки*), *с'топоч'ки* (н. пп. 3, 36, 51; у н. пп. 39, 54 – *с'топоч'ка*). Інші маніфестанти представлено спорадично: *сто^лпар'ік* (н. п. 3), *фу^лжер* (н. п. 10), *ста^лканч'ік* (н. п. 18), *нахилки* (н. п. 43).

Номен *сто́пка* „чарка” – запозичення з російської мови: рос. „маленький стакан, чарка, бокал”, очевидно, є зменшувальною формою від *стопа́* „старовинна велика посудина на вино, великий стакан з розтрубом” (ЕСУМ, т. 5, с. 427). Зменшена назва *сто^лпар'ік* теж властива російським говіркам: *стопа́рик* ‘стопка, небольшой стакан’ (СРНГ, Вып. 41, с. 231). Спорадичний номен *нахилки*, імовірно, постав з дієслів *нахиляти*, *перехиляти*, пор. літературне: *перехиля́ти* ‘нахиляти посуд, щоб вилити з нього рідину’ (СУМ, т. 6, с. 307).

В інших діалектах побутують такі назви: зх.-поліс. – *ча́рка* ‘невеличка посудина для пиття вина’ (Аркушин, т. 2, с. 246), *сто́пка* ‘склянка місткістю 100 грам’ (Аркушин, т. 2, с. 175), чорноб. – *чарка*, *чарочка* ‘скляна посудина для горілки’ (ГСМ, с. 860), укр. воронез. – *ча́рка* ‘рюмка’ (Авдеева, т. 2, с. 273).

У *Словнику* за редакцією Б. Грінченка із зафіксованих подано лише один номен – *ча́рка* ‘рюмка’ (СГ, т. 4, с. 445), що свідчить про суттєве поповнення репертуару лексем в обстеженому ареалі (на сучасному зрізі виявлено 12 репрезентантів), зокрема й за рахунок російських запозичень (*ʁ'умка*, *с'топка*), які є найуживанішими в східнословобожанських говірках.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз ЛСГ „Назви посуду для пиття” дає підстави стверджувати про оновлення лексики обстежених говірок, яке полягає в побутуванні значної кількості назв, запозичених з російської мови, розширенні семантичної структури лексем, що одночасно репрезентують кілька мікропагадигм (назви *ч'ашка*, *к'рушка*, *ʁ'умка*, *фу^лжер*, *ч'е^лпак*). Збільшення кількості лексем номінативних полів на сучасному етапі, порівняно з історичними джерелами та лексикографічними працями, відбувається також за рахунок фонетичної й акцентуаційної варіативності номенів, наявності граматичних і словотвірних варіантів. В аналізованій групі лексики оновлення відбулося й унаслідок дії екстралінгвальних чинників – лексичний фонд суттєво поповнився назвами скляного й порцелянового посуду, виготовленого фабричним способом. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з розширенням джерельної бази, детальним описом інших ЛСГ традиційної предметної лексики з метою з'ясування причин, що зумовлюють появу динамічних процесів у лексиці.

Список обстежених населених пунктів у Луганській області

1. смт Троїцьке; 2. с. Привілля, Троїцький р-н; 3. с. Червоноармійське, Білокуракинський р-н; 4. с. Солідарне, Білокуракинський р-н; 5. с. Новобіла, Новопсковський р-н; 6. с. Березівка, Новопсковський р-н; 7. с. Павленкове, Новопсковський р-н; 8. смт Білолуцьк, Новопсковський р-н; 9. с. Височинівка, Марківський р-н; 10. с. Тарасівка, Троїцький р-н; 11. с. Новочервоне, Троїцький р-н; 12. с. Попівка, Білокуракинський р-н; 13. с. Павлівка, Білокуракинський

р-н; 14. смт Білокуракине; 15. с. Осинове-1, Новопокровський р-н; 16. с. Донцівка, Новопокровський р-н; 17. с. Просяне, Марківський р-н; 18. смт Марківка; 19. с. Веселе, Марківський р-н; 20. с. Оборотнівка, Сватівський р-н; 21. с. Куземівка, Сватівський р-н; 22. с. Нижня Дуванка, Сватівський р-н; 23. с. Закотне, Новопокровський р-н; 24. с. Коломийчиха, Сватівський р-н; 25. с. Мілуватка, Сватівський р-н; 26. м. Сватове; 27. с. Петрівка, Сватівський р-н; 28. с. Караван-Солодкий, Марківський р-н; 29. с. Бондарівка, Марківський р-н; 30. с. Морозівка, Міловський р-н; 31. с. Півнівка, Міловський р-н; 32. с. Зориківка, Міловський р-н; 33. с. Великоцьк, Міловський р-н; 34. с. Стрільцівка, Міловський р-н; 35. с. Калмиківка, Міловський р-н; 36. с. Лиман, Старобільський р-н; 37. с. Підгорівка, Старобільський р-н; 38. с. Піщане, Старобільський р-н; 39. м. Старобільськ; 40. с. Чмирівка, Старобільський р-н; 41. с. Бутове, Старобільський р-н; 42. с. Литвинівка, Біловодський р-н; 43. с. Кононівка, Біловодський р-н; 44. с. Новолимарівка, Біловодський р-н; 45. с. Семикозівка, Біловодський р-н; 46. с. Плугатар, Біловодський р-н; 47. смт Біловодськ; 48. с. Макіївка, Кременський р-н; 49. с. Червонопопівка, Кременський р-н; 50. м. Кременна; 51. с. Варварівка, Кременський р-н; 52. с. Шпотине, Старобільський р-н; 53. с. Малохатка, Старобільський р-н; 54. с. Колядівка, Новоайдарський р-н; 55. с. Победа, Новоайдарський р-н; 56. смт Новоайдар; 57. с. Смолянинове, Новоайдарський р-н; 58. с. Новоохтирка, Новоайдарський р-н; 59. с. Дмитрівка, Новоайдарський р-н; 60. смт Станично-Луганське; 61. с. Миколаївка, Станично-Луганський р-н.

Література та джерела

- Авдеева – Авдеева, М. Т. (2012). Словарь украинских говоров Воронежской области. (Т. 1 – 2). Воронеж : ИПЦ Воронеж. гос. ун-та.
- Аркушин – Аркушин, Г. Л. (2000). Словник західнополіських говірок. (Т. 1 – 2). Луцьк : Вежа.
- Ващенко – Ващенко, В. С. (1960). *Словник полтавських говорів*. Х. : Вид-во Харк. ун-ту, 107 с.
- ГСМ – Бідношия, Ю. І. (2003). Говірка села Машеве Чорнобильського р-ну. (Ч. 1 – 4). К. : Довіра.
- Гоца, Е. Д. (2010). *Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах*. Ужгород : Гражда, 360 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови (2012). 7. К. : Наук. думка.
- Євтушок – Євтушок, О. М. (1997). *Вивчення лексики говірок Рівненщини*. Рівне, 164 с.
- Зеленько, А. С. (1967). *Лексика перехідних південночернігівських і суміжних говорів* : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10661. Запоріжжя, 240 с.

- Ігнатенко, Д. (2016). Найменування начиння для вживання їжі та напоїв в українських говірках півночі Молдови. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 21. С. 83 – 87.
- Корзонюк – Корзонюк, М. М. (1987). *Матеріали до словника західноволинських говірок* (С. 62 – 267). К. : Наук. думка.
- Мартінова, Г. (1999). Структурно-семантичний аналіз назв посуду у говірках Правобережної Черкащини. *Актуальні проблеми менталінгвістики*. С. 207 – 210.
- Негрич – Негрич, М. (2008). *Скарби гуцульського говору: Березови*. Л., 224 с.
- Онишкевич – Онишкевич, М. Й. (1984). Словник бойківських говірок (Ч. 1 – 2). К. : Наук. думка.
- Різник, В. П. (2016). *Назви їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя* : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Л., 370 с.
- СБГ – Словник буковинських говірок (2005). Чернівці : Рута, 688 с.
- СГ – Грінченко, Б. Д. (1907 – 1909). Словарь української мови. (Т. 1 – 4). К.
- СРНГ – Словарь русских народных говоров (2016). 49. М. – СПб.
- СУМ – Словник української мови (1970 – 1980). 1 – 11. К. : Наук. думка.
- Чабаненко – Чабаненко, В. А. (1992). Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. (Т. 1 – 4). Запоріжжя.
- Шарпило, Б. А. (1960). *Сравнительно-историческая характеристика украинских говоров Восточной Слобожанщины (Старобельщины)*: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Киев, 24 с.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2019 р.

Прийнято до друку 15.04.2019 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Леснова В. В.